

Cos a cos amb la mare

Ben sovint, la relació entre mare i filla amaga un munt de contradiccions fins al punt de generar problemes psicossomàtics en els éssers que les pateixen. Recordo el psiquiatre Vicent Bello que em comentava un cas clínic de caiguda dels cabells d'una pacient seva que ell va curar reestructurant la relació de la pacient amb la mare. De fet, certs comportaments entre mare i filla semblen irracionals, com si fossin dirigits des de l'interior més profund de la persona on la justa mesura i la reflexió no tenen cabuda. Totes dues s'estimen, es necessiten, s'ajuden, però enmig d'aquest lligam simbiòtic tan fort apareixen contínues baralles insuportables, com puntes d'iceberg dins una mar de calma les quals esdevenen la marca constant d'un dolor extrem. Aquesta és una relació inestable, embolcallada, malgrat tot, per una força superior materna que domina tant la mare com la filla. Si, dins les famílies, les relacions en general esdevenen vertaderament complexes, les experiències compartides entre els membres femenins de distintes generacions apareixen especialment atribolades.

Dins l'úter matern. Les vivències semiòtiques que es desenvolupen a l'interior del ventre de la mare quan aquesta està embarassada de la seva filla són decisives pel que fa al posterior comportament social entre totes dues. Durant l'embaràs, mare i fetus –femení– es troben units, fins al punt que el concepte d'identitat com a element diferenciador no existeix. Mare, filla, i tot el món que envolta el fetus, conformen l'únic, la unitat, és a dir, l'indestriable. Caldrà esperar el part, aquell moment en què mare i fetus se separen, perquè la nounada assumeixi el concepte de divergència.

A més, durant nou mesos, la mare proporciona unes constants que són les que regeixen el seu domini intrauterí. Si amb el fetus mascle la mare estableix una relació eròtica heterosexual, amb el fetus femení es produeix una relació eròtica lèsbica, la qual crea un fort lligam entre totes dues. Mentre que l'eròtica heterosexual uneix dos gèneres –mare i fill, en el cas que analitzem–, la relació lèsbica juga amb la força que comporta una unió entre dos membres d'un mateix gènere. Com ho veurem més avant en aquestes pàgines, en les relacions lèsbiques, l'amant esdevé el reflex de la pròpia identitat, tot reconstruint la noció d'unicitat que es produeix en la vida intrauterina.

L'etapa de socialització. El moment del part apareix com una etapa crucial en la relació entre mare i filla. L'entrada en societat del nadó trenca amb la referència al món semiòtic. La separació entre la mare i la filla –estigmatitzada pel trencament del cordó umbilical així com per la presència del pare com a tercer i nou element de la família– aboleix la vida intrauterina on mare i filla eren un sol cos i on la mare establia les seves normes. L'entrada de la filla en el món social, el simbòlic, on el pare imposa la seva llei, repercuteix fermament en el benestar psicològic de la filla i la mare. Si en l'etapa intrauterina, mare i filla van participar d'unes relacions lèsbiques que van intensificar la seva unió, el canvi que significa l'entrada en societat, és a dir, l'entrada en l'etapa del simbòlic, ha generat un odi etern entre elles. Si bé el fill s'identifica amb un pare sempre guanyador ja que aquest encarna la llei simbòlica paterna que domina la nostra cultura, la filla es projecta en una mare que, en la nostra societat, és concebuda com a perdedora i anul·lada. De fet, el

Si dins les famílies, les relacions sovint són complexes, les experiències compartides entre els membres femenins de distintes generacions apareixen especialment conflictives. És cert que mares i filles s'estimen, es necessiten, s'ajuden, però...

La mare solament pot experimentar amb els seus fills, i més en concret amb les seves filles, el plaer de dominar, de la mateixa manera que l'home ho fa amb ella.

CARMEN PUERTOLAS

Visions des de la mitologia

Certes teories feministes reivindiquen que la nostra cultura es basteix sobre un matricidi originari que potencia i justifica l'odi mare-filla. Concretament algunes reaccions de les dones de la tragèdia de l'Orestea han estat utilitzades com a exemples del canvi del comportament femení. Agamèmon té com a primera esposa la deessa mare Ifigènia que és alhora la seva filla. Ell la mata per sacrificar-la als déus i per apropiarse del seu poder de la fecundació. Clitemnestra, segona dona d'Agamèmon i mare d'Ifigènia, mata el seu marit per venjar la seva filla. Finalment arribem a l'actuació d'Electra, que, també filla de Clitemnestra, ajuda el seu germà Orestes a matar la mare per venjar el pare Agamèmon. Així, mentre que Clitemnestra no oblidat el seu origen, la genealogia divina femenina, Electra ja es comporta com la dona actual, aquella que ha oblidat la seva genealogia i ajuda l'home a matar la mare. D'altra banda, l'odi etern mare-filla es reforça també en el següent passatge: Orestes, després de matar la mare, és perseguit per les Fúries que representen la insuperable bogeria. Apol·lo i Atena hi intervenen per salvar-lo de la follia causada pel matricidi. Apol·lo el protegeix i el defensa en el seu judici a Atenes, però en realitat és el vot de la deessa Atena el que trenca l'empat dels jutges. De fet, Atena és la dona sense mare, nascuda del cap de Zeus, completament vestida i armada. I és justament aquesta dona sense mare la que decideix el perdó de l'assassí de la mare. Però malgrat salvar Orestes, Atena no salva Electra, que queda per sempre en un cos a cos patològic amb la seva mare. I doncs, la relació amb ella és font eterna de patiment i, fins i tot, de constant bogeria.

regne matern queda reclòs exclusivament dins l'espai uterí. En veure's la filla en el mirall de la mare i adonar-se també de la seva condició d'anul·lada i silenciada, aquesta reacciona generant un odi envers la seva progenitora, sentiment que esdevé esgarrifosament desmesurat. I és que el lligam lèsbic que es va establir en l'úter matern va permetre unir els cossos de totes dues amb una força vertaderament intensa que continua present en la relació entre elles després del part. Però, tanmateix, quan la filla creix, s'inicien els veritables conflictes, que són produïts per l'afirmació de l'autonomia de la filla respecte de la mare. La reacció materna és la d'intentar dominar aquest comportament que se li escapa. Sent un odi ingrat per l'actitud de la filla. La mare solament pot experimentar amb els seus fills, i més en concret amb les seves filles, el plaer de dominar, de la mateixa manera que l'home ho fa amb ella. La mare se sent completament frustrada en adonar-se que perd el control de la seva autoritat envers els fills. Es troba, doncs, doblement frustrada i gelosa: en primer lloc, odia el món pel fet que aquest li usurpa la filla, i en segon lloc, odia la filla perquè aquesta conquereix una part del món que li pertany. La mare vol regnar sola en l'univers femení, vol ser única i insubstituïble, i, de cop, la filla li usurpa una parcel·la de l'espai tot retornant-la a la seva funció reproductora.

Maternitat i lesbianisme. La relació lesbiana entre dues dones remet clarament a la relació maternofilial ja que la unió entre ambdues retorna les amants al nivell semiòtic on la dona, concretament la mare, esdevé l'únic referent. La metàfora de l'espill apareix com una de les més recurrents per descriure la relació lèsbica. La unió entre dues dones produeix un reflex idèntic de l'una amb l'altra fins al punt d'arribar a la confusió dels dos cossos. La dona, subjugada en la nostra societat patriarcal, apareix reforçada en la relació lèsbica pel fet que les amants reviu un entorn similar al del regne matern del món intrauterí. Enmig d'una societat fal·locèntrica, la lesbiana cons-

Un pam de Déu

Els qui vivim a la vora de Xàtiva (Costera) podem considerar-nos privilegiats: una antiga llegenda ens revela una mida essencial que permet calcular la grandària física de Déu. La llegenda diu que entre el cim de Santa Anna i el penyal del Puig hi ha la distància exacta d'un pam de Déu. Del cim de Santa Anna es diu que, per la seua forma cònica, és un antic volcà extingit, per més que la geologia s'enteste a desmentir-ho; i al penyal del Puig moltes veus li atorguen un origen sideral, com ara el poeta Teodor Llorente. Al capdamunt de totes dues elevacions hi ha sengles ermites gòtiques: més primerenca la de Santa Anna, d'encàrrec borgià; més tardana la del Puig; i la primera, restaurada; la segona, gairebé en ruïnes.

La rondalla popular ens explica que, antigament, els dos cims formaven una única elevació, i les ermites es trobaven davant per davant. En tenien cura dues ermitanes de geni curt i baladresses, a tothora de picassó. Els devots que hi pujaven eren, sovint, víctimes de les seues baralles, i ara i adés s'emportaven el trauc d'alguna pedrada, un colp de granera o l'impacte dolorós de qualsevol objecte que una o altra es rebalaren de bon braç. Cansats d'aquell espectacle tan poc digne d'imitació, els devots demanaren la intercessió divina. I Déu

va intervenir-hi deixant caure la seua mà i separant ambdues ermites.

Això diu la rondalla. Tanmateix, podem dubtar si la disputa va tenir per protagonistes dues ermitanes rondinaires i buscaraons. Per resoldre un afer de tan poca rellevància n'hi hauria hagut prou amb la intervenció d'algun sant d'arrelada devoció local. Que fóra el mateix Déu Nostre Senyor qui prenguera cartes en la disputa fa sospitar una categoria superior de les contendents: posem per cas la Mare de Déu del Puig i de sa mare, Santa Anna. Mare i filla enfrontades com gat i gos. Per quina raó? Aneu a saber. Poster per enveja... La tradició popular recull prou més miracles de la Mare de Déu del Puig que no de Santa Anna. Afirmar també que els xiquets vénen del Puig, i les xiquetes de Santa Anna, i ja se sap que en una societat agrícola el valor dels fills era superior al de les filles. En resum: potser se'ns ha volgut fer creure que la disputa era entre dos fregalls a fi d'ocultar el pitjor exemple, que seria que foren mare i filla, l'una santa, i l'altra marededéu, les qui estigueren contrapuntades i amb tanta rancúnia enfrontades.

Antoni Cucarella
Escriptor

trueix una illa de relacions on la llei del pare queda absolutament desplaçada. L'amant lesbiana retroba, per fi, una identitat ferma. La seva força femenina s'entrecrua amb la del domini matern. Així, maternitat i lesbianisme comparteixen un mateix món de referents i experiències corporals fins al punt que el part és considerat el moment en què amant, filla i mare conflueixen en una mateixa vivència. De fet, la relació amorosa lesbica retorna les amants a l'experiència materna, a aquell espai matern, l'úter, on l'indestriable regnava en un mateix cos mare-filla. I és que si la identitat femenina es troba afeblida dins el domini patriarcal, la relació que s'estableix dins el ventre de la mare permet entendre el gènere femení des del propi domini.

Així doncs, malgrat les dificultats inherents en gran part de les relacions entre mares i filles, cal fer evident la vàlua i la força vital d'aquest lligam. Solament amb la presa de consciència que els detalls contradictoris de la relació diària entre la mare i la filla formen part d'una qüestió que arrenca en el més profund del nostre imaginari col·lectiu ja ens permet parlar d'una nova etapa de la feminitat que dóna pas a la reconstrucció

Mares i filles segons María Mercè Marçal

1
The negat
mare
tres cops
i cent.
I cap gall no cantava
de fora.
Son cegues, sordes, mudes
les nostres traïcions.
I la derrota.

2
Però cosides
l'una contra l'altra,
clavades
una i altra
pel mateix déu
en la creu del no-res
des del fons dels
segles
brandem
la sang
del
nostre silenci,
ai aqua i vi,
a la ferida.
I es poden comptar
tots els nostres ossos.

3
A la cruïlla
ossos, esculls de l'alba,
la paraula.

Extret del poemari "Raó del cos".

d'aquestes relacions truncades. També, el fet d'apreciar el que ha suposat la funció materna per a la col·lectivitat permet dignificar un element familiar que ha estat tants segles subjugat a un ordre extern, el patriarcal, i reduït físicament a l'espai de la llar. De fet, malgrat que la mare sigui l'element dominador en el nivell intrauterí, també té una sèrie de funcions bàsiques dins la societat. Per exemple, cal valorar de manera especial el fet que la mare introdueixi el nadó al món, li òbriga la porta del món social mitjançant la paraula. I el nadó construeix així el seu món a través de la paraula materna. Cal, doncs, apreciar la mare com a element que comporta una força intrínseca de comunicació en què l'estructura relacional mestre-aprenent s'imposa en detriment de la relació de dominació que s'estableix entre els gèneres masculí i femení. I és que, tot i la mudesa secular de la mare, aquesta aporta uns referents i un ordre social ben diferents a l'establert actualment: solament cal deixar-la que s'expressi i que actuï amb llibertat.

Laia Climent
(Universitat Jaume I)